

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Q. Septimii Florentis Tertulliani ad uxorem liber primus, de unis nuptiis.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

82. Spathæ.] *Vegetius de re milit. gladios maiores spathas vocari dicit. Est autem Græca vox & nādm eodem significat.*

83. Stola martyriorum.] *Alludit ad illud Apocal. 6. Et*

data sunt illis singula stola alba.

84. Taliter pigmentata.] *Metaphoricis pigmentata dixit, voce composita à pigmento, quod vnguenti genus esse ad vnu-standam faciem tradit Plinius lib. 16. cap. 43.*

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI AD VXOREM,
PER IACOBVM PAMELIVM.

TERTVLLIANVS iamdudum Presbyter, ad Vxorem pari inter se consensu continen-
tiæ ergo à se separatam, humanæ conditionis memor, si fortè (persecutione nempe Ecclesiæ
adhuc durante) de seculo prior euocaretur, admonitionis hoc fideicommissum (fortassis
Romæ) conscripsit, quo ut post excessum suum nuptiis renuntiet, adhortatur.

Non abnuens coniunctionem viri & feminae benedictam & permissam à Domino, II.
sed (sua quidem sententia, verum erronea) vnam tantum.

Et quantumvis nuptias prohiberi nusquam legamus (quod inter cetera peruersitatum suarum vole- III.
bat Marcion) tamen abstinentiam præferri ab Apostolo, & felicem illum, qui Pauli similis exstiterit.

Disiunctis enim matrimonio duas quidem species humanæ imbecillitatis necessarias nuptias facere, IIII.
concupiscentiam carnis, & concupiscentiam seculi; sed utramque repudiandam à seruis Dei; exemplo
earum quæ malunt Deo nubere, & in viduitate apud Deum subsignata perseuerare.

Deinde penes Christianos etiam odiosas esse causas nuptiarum de sollicitudine posteritatis, & libe- V.
rorum amarissima voluptate; quos quum habemus, præmittere optamus ad Dominum.

Quod si difficile videatur, recensei tot voluntarios spadones, qui statim à lauacro carnem suam ob- VI.
gnant, qui consensu pari inter se matrimonij debitum tollunt, Gentiles etiam Satanae suo & virginitatis,
& viduitatis sacerdotia perferre.

Nobis autem continentiam à Domino demonstratam, cuius voluntate defungitur matrimonium; VII.
maximè quum disciplina Ecclesiæ & præscriptum Apostoli digamos non sinat præsidere, & viduam
adlegi in Ordinationem, nisi vniuiram, non concedat.

Viduarum denique honoribus, quibus Deus benedicit, moueatur: nam licet in virginibus tota sit san- VIII.
ctitas, de proximo visura faciem Dei, viduam habere aliquid operosius; in illis gratiam, in istis virtutem
coronari.

Ceterum præterquàm quod multa huius libri ad verbum ferè descripserit, non minus continentia fa-
uens, B. Hieronymus locis infrà citatis; Tertulliano iam olim adscripserunt, & MS. viderunt Trithe-
mius & Politianus ubi suprà. Editus est etiam inter primos ex Paterniacensi ac Hirsaugiensi, deinde ex
Gorziensi codicibus à Rhenano, primùm scholijs, postea & Adnotationibus illustratus. Nunc verò à no-
bis denuò castigatus ex tribus MS. Vaticanis, & aliquot Adnotationibus auctior.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI AD VXOREM LIBER
PRIMVS, DE VNIS NVPTIIS.

IGNVM² duxi, dilectissima mihi in Domino conserua, quid tibi sectandum sit post CAP. I.
discessum de seculo meum, si priore te fuero vocatus, iam hinc prouidere, ut prouisum
obserues mandare fidei tuæ. ³ Nam secularibus satisfagentes sumus, & utrique nostrum
consultum volumus. Si talibus ordinamus, cur non magis de diuinis atque cœlesti-
bus posteritati nostræ prospicere debeamus, & ⁴ legatum quodammodò prælegare,
admonitionem & demonstrationem eorum, quæ ex bonis immortalibus, & de hæreditate cœlorum
deputantur? Tu modò ⁵ ut solidum capere possis hoc meæ admonitionis fideicommissum, Deus fa-
ciat, ⁷ cui sit honor, gloria, claritas, dignitas, potestas nunc & in secula seculorum, Amen. Præcipio
igitur tibi, quanta continentia potes, ⁸ post excessum nostrum ⁹ renuncies nuptiis, nihil mihi isto
nomine collatura, nisi quod tibi proderis. Ceterum Christianis seculo digressis nulla restitutio nu-
ptiarum in diē resurrectionis repromittitur, ¹⁰ translatis scilicet in angelicam qualitatem & sanctitatem. *Apocal. 5. & 7. Math. 22.*

Proinde sollicitudo nulla quæ de carnis zelo. Vel Domini sententia, illa quam septem fratribus per
 successione nupfisse voluerunt, neminem tot maritorum resurrectionis die offendet, nec quisquam
 illam confusus expectat. Quæstio Sadducæorum cessit sententiæ Domini. Ne me putes propter
 carnis tuæ integritatem mihi reseruandam, de contumeliæ dolore suspectum insinuare iam hinc tibi
 consilium viduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris voluptuosi resumetur. Nec enim tam friuola,
 tam spurca Deus suis pollicetur. Sed an tibi vel cuicumque alij fœminæ ad Deum pertinenti profi-
 ciat quod suademus, licet retractare. [12 Non quidem abnuimus coniunctionem viri ac fœminæ
 benedictam à Domino, ut sciremus generi humano, & replendo orbi, & instruendo seculo, exco-
 gitatam, atque exinde permissam, vnam tamen. Nam & Adam vnus Eux maritus, & Eva vna vxor
 illius, vna mulier, vna costa. Sanè apud veteres nostros, ipsosque Patriarchas, non modò nubere,
 sed etiam plurifariam matrimonijs vti fas fuit. 14 Erant & concubinæ. Sed licet figura tum in Sy-
 nagogam & Ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessarium fuit instituere, quæ
 postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superuentura enim lex erat. Oportebat legis adim-
 plendæ causas præcurrisse. Eidem mox legi succurrere habebat Dei sermo, circumcisionem indu-
 cens spiritalem. Igitur per licentiam tunc passuam, materiæ subsequenti emendationum præmi-
 nistrabantur, quas Dominus Euangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus seculi aut excidit
 redundantes, aut composuit inconditas. [15 Sed non idè præmiserim de libertate vetustatis, & pos-
 teritatis castigatione, ut præstruam Christum separandis matrimonijs & delendis coniunctionibus
 aduenisse, quasi iam hinc finem nubendi præscriptam viderint, 16 qui inter cetera peruersitatum sua-
 rum disiungere docent carnem de duobus vnam, negantes eum qui fœminam de masculo mutuatus,
 duo corpora ex eiusdem materiæ consortio sumpta, rursus in se matrimonij compactione compegit.
 Denique prohiberi nuptias nusquam omninò legimus, ut bonum scilicet. Quid tamè bono isto me-
 lius sit, accipimus ab Apostolo, permittente quidem nubere, sed abstinentiã præferente: illud propter
 insidias tentationum, hoc propter angustias temporum. Qua ratione vtriusque pronũciationis inspecta,
 facilè dinoscitur necessitate nobis concessam esse nubendi potestatem. quod autem necessitas præstat,
 deprecia ipsa. Quod denique scriptum est, Melius est nubere quàm vri: quale hoc bonum est, oro te,
 quod mali comparatio commendat? ut idè melius sit nubere, quia deterius est vri. At enim quanto
 melius est neq; nubere, neque vri? 17 Sed etiã in persecutionibus melius est ex permissu fugere de op-
 pido in oppidum, quàm cõpressum & distortum negare. at quæ ista beatitas est, idè ne qui neget, beati
 testimonij cõfessione excidere? Possum dicere, quod permittitur, nō est bonum. Quid enim necesse
 est mori mihi? si ploro, bonum est: si timeo. Quod permittitur, suspecta habet permissionis suæ causam:
 quod autem melius est, nemo permisit, ut indubitatum & sua sinceritate manifestum. Non propterea
 appetenda sunt quædam, quia non vetantur: et si quodammodò vetantur, cum alia illis præferuntur.
 Prælatio enim superior 18 dissuasio est infirmorum. Non idè quid bonum est, quia malum non est: idè
 malum non est, quia nō obest. Porro planè bonum hoc antecedit, quod non modò nō obest, sed in-
 super prodest. Itaque malle debes quod prodest, quàm quod non obest. Ad primum enim locum cer-
 tamen omne contēdit: secundus solatium habet, victoriã non habet. Quod si Apostolo auscultamus,
 obliti posteriorum, extendamur in priora, & 19 meliorum donationum sectatores simus. Si nobis la-
 queum non imponit, quid utilitatis sit ostendit, dicens: Innupta de dominicis cogitat, ut corpore &
 spiritu sancta sit. Nupta vero sollicita est quomodo cõiugi suo placeat. Ceterum nusquam ita nuptias
 permittit, ut nō potius ad suum exemplum nos eniti malit. 20 Fœlicè illum, qui Pauli similis extiterit.
 [21 Sed carnem legimus infirmam, & hinc nobis adulamur impensius. 22 Legimus tamen & spiritum fir-
 mum. Nam in vno sensu vtrunque positum est. Caro terrena materia est, spiritus verò cœlestis. Cur
 ergo ad excusationem proniores, quæ in nobis infirma sunt, opponimus: quæ verò fortiora, non tue-
 mur? Cur cœlestibus terrena nō cedant? Si spiritus carne fortior, quia & generosior, nostra culpa in-
 firmiora sectamur. Nā disiunctis matrimonio, duæ species humanæ imbecillitatis necessarias nuptias
 faciunt. Prima quidè potentissima, quæ venit de concupiscentia carnis: Sequens, de concupiscentia se-
 culi. Sed vtraque repudianda est à seruis Dei, qui & luxuriæ & ambitioni renunciamus. Carnis concu-
 piscentia 23 ætatis officia defendit, decoris mensem requirit, gaudet de contumeliæ sua: dicit virum neces-
 sarium sexui, ut auctoritatis & solatij causa, vel ut à malis rumoribus tuta sit. Et tu aduersus cõsilia hæc
 eius, adhibe 24 sororum nostrarum exēpla, quarum nomina penes Dominum, quæ nulla formæ vel æta-
 tis occasione pressæ, maritis sanctitatē anteponūt: 25 malūt enim Deo nubere. Deo speciosæ, Deo sunt
 puellæ: cum illo viuunt, cum illo sermocinātur: illum diebus & noctibus tractāt: orationes suas velut
 dotes, Domino adsignant: ab eodē dignationē velut munera maritalia quotiescunq; desiderant, cõ-
 sequuntur. Sic æternum sibi bonum Domini occupauerunt, ac iā in terris non nubendo, de familia an-
 gelica deputantur. Talium exēplis fœminarum ad æmulationē te continentia exercens, spiritali affe-
 ctione carnalē illam concupiscentiam humabis, tēporalia & 26 volatica desideria formæ, vel ætatis ini-
 micantium bonorum, cõpensans delenda. Ceterum secularis concupiscentia causas habet, gloriam,
 cupiditatem, ambitionem, insufficiētiam, per quas necessitatē nubendi subornat: Videlicet cœlestia
 repromittēs, dominari in aliena familia, in alienis opibus incubere, cultū de alieno extorquere sum-
 ptu,

A ptu, quem non sentias cedere in te. Hæc procul à Fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ vitæ, nisi si diffidimus de promissis Dei, & cura, & providentia: qui lilia agrestia vestit, qui volatilia cœli nullo ipsorum labore pascit, qui ²⁷ prohibet de crastino, victuque curari, respondens scire se quid cuique servorum suorum opus sit: non quidem monilium pondera, non vestium tædia, ²⁸ non Gallicos vultus, nec ²⁹ Germanicos baiulos, quæ nuptiarum gloriam accendunt, sed sufficientiam, quæ modestiæ & pudicitiae apta est. Præsume, oro te, nihil tibi opus esse, si Domino appareas: imò omnia habere, si habeas Dominum: cuius omnia cœlestia recogita, & terrena despicias. Nihil viduitati apud Deum subsignatæ necessarium est quàm perseverare. [³⁰ Adijciunt quidem sibi homines causas nuptiarum de sollicitudine posteritatis, & liberorum amarissima voluptate. Sed id quoque penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos ferere, quos cū habemus, præmittere optamus, respectu scilicet imminentium angustiarum, cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo eximi, & recipi ad Dominum? quod etiam Apostolo votum fuit. Nimirum necessaria soboles seruo Dei. Satis enim desunt nostra: securi sumus ut liberis vacemus: quærenda nobis onera sunt, quæ etiam à Gentilium prophanis vitantur, ³¹ quæ legibus locantur, quæ parricidijs expugnantur: nobis quidem plurimum importuna, quantum fidei periculosa. Cur enim Dominus, Vt prægnatibus & nutricantibus, cecinit, nisi quia filiorum impedimenta testatur in illa ³² die expeditionis incommodū futura? utique nuptias imputaturus. Tum autem ad viduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expeditè proficient. Quamcunque pressuram persecutionemque liberè perferent: nulla in utero, nulla in vberibus æstuante sarcina nuptiarum. Igitur siue carnis, siue seculi, siue posteritatis gratia nubet, nihil ex istis necessitatibus Dei servis, ut nō satis habeam semel alicui earum succubuisse, & vno matrimonio omnem concupiscentiam huiusmodi expiassē. Nubamus quotidie, & nubentes à die illo deprehendamus, ut Sodoma & Gomorrha. Nā

B illic non utique nuptias & mercimonia solummodò agebant: sed ³³ cū dicit, Nubebant & emebāt, insigniora ipsa carnis & seculi vitia definit, quæ à diuinis disciplinis plurimum auocent: alterum per lasciuendi voluptatem, alterum per acquirendi voluntatem. ³⁴ Etenim illa tunc cæcitas longè à finibus seculi habebatur. Quid ergo fiet, si quæ olim detestabilia sunt penes Dominum, ab his nos nūc arceat? Tempus, inquit, in collecto est. superest, ut qui matrimonia habent, tanquam non habentes, agant. [³⁵ Quod si habentes obliterare debent quod habent, quanto magis non habentes prohibentur repetere quod non habent: ut cuius maritus de rebus abiit, exinde quietem sexui suo nubendi abstinentia iniungat: quam pleræque Gentilium sceminarum ³⁶ memoriæ charissimorum maritorum parcant. Cū quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recensamus. ³⁷ Quot enim sunt qui statim à lauacro carnem suam obsignant? ³⁸ Quot item qui consensu pari inter se matrimonij debitum tollunt? Voluntarijs spadonibus pro cupiditate cœlesti ³⁹ saluo matrimonio abstinentia toleratur, quanto magis adempto? Credo enim difficilior saluum derelinqui, quàm amissum non desiderari. Durum planè & arduum satis, continentia sancta, scemina post viri excessum, Dei causa, cū Gēriles Satanae suo & virginitatis, & viduitatis sacerdotia perferant? ⁴⁰ Romæ quidem quæ ignis illius inextinguibilis imaginem tractant, auspicia pœnæ suæ cum ipso dracone curantes, de virginitate cœsentur. ⁴¹ Achææ Iunoni apud Ægium oppidum virgo sortitur: & ⁴² quæ Delphis insaniunt, nubere nesciunt. ⁴³ Ceterum viduas Africanæ Cereri assistere scimus, durissima quidem obliuione matrimonij adlectas. Nam manentibus in æternum viris non modò thoro decedunt, sed & alias eis utique ridentibus loco suo insinuant, adempto omni contactu vsque ad osculum filiorum: & tamen durante vsu perseverant in tali viduitatis disciplina, quæ pietatis etiam sanctæ solatia excludit. Hæc diabolus præcipit, & auditur: prouocat nimirum Dei seruos continentia suorum, quasi ex æquo. O continentiam gehennæ sacerdotem! Nam inuenit quomodo homines etiam boni sectationibus perderet: & nihil apud eum refert, alios luxuria, alios continentia occidere. [⁴⁴ Nobis continentia ad strumētum æternitatis demonstrata est à Domino salutis Deo, ad testimonium fidei, ad commendationem carnis istius exhibendæ superuenturo indumento incorruptibilitatis, ad sustinendam nouissimè voluntatem Dei. Super hæc enim recogites moneo, neminem, nisi ex Dei voluntate de seculo duci, si nec folium quidem ex arbore sine Dei voluntate dilabatur. Idem qui nos mundo infert, idem & educat necesse est. Igitur defuncto per Dei voluntatem, etiam matrimonium Dei voluntate defungitur. Quid tu restaures, cui finem Deus posuit? Quid libertatem collatam tibi, iterata matrimonij seruitute fastidis? Obligatus es, inquit, matrimonio, ne quæsieris absolutionem. Absolutus es matrimonio, ne quæsieris obligationem. ⁴⁵ Nam etsi non delinquas renubendo, carnis tamen pressuram subsequi dicit. Quare facultatem continentia, quantum possumus, non diligamus? quamprimùm obuenerit, imbibamus: ut quod in matrimonio non valemus, in viduitate sectemur. Amplectenda occasio est, quæ ademit quod necessitas imperabat. Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ & præscriptio Apostoli declarat, ⁴⁶ cū digamos non sinit præsidere, ⁴⁷ cū viduam adlegi in Ordinationem, nisi vniuiram, non concedit: aram enim Dei mundam proponi oportet. Tota illa Ecclesia, candida de sanctitate describitur. Sacerdotium viduitatis, & celebratum est apud Nationes pro diaboli scilicet æmulatione. ⁴⁸ Regem seculi Pontificem Maximum rursus nubere, nefas est. Quantum Deo sanctitas placet, cū illam etiam inimicus

Matth. 6.

Cap. V.

Philip. 1.

Matth. 24.

Gen. 19.

Matth. 24.

1. Cor. 7.

CA. VI.

C. VII.

1. Cor. 7.

1. Timot. 2.

1. Timot. 5.

C. VIII.

adfectat: non utique ut ⁴⁹ alicuius boni adfinis, sed ut Dei domini placita cum contumelia adfectans? [⁵⁰ Nam de viduitatum honoribus apud Dominum vno dicto eius per Prophetam expectatum: ⁵¹ Iuste facite viduæ & pupillo, & venite disputemus, dicit Dominus. Duo ista nomina in quantum despectui humano, intantum diuinæ misericordiæ exposita, suscepit tueri. Pater omnium vide quàm ex æquo habetur, qui viduæ benefecerit. Quanti est vidua ipsa, ⁵² cuius adsertor Dominus disputabit? Non tantum virginibus datum opinor, licet in illis integritas solida & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius: quia facile est non appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris numquam. Gloriosior continentia quæ ius suum sentit: quæ quid viderit, nouit. ⁵³ Poterit virgo feclicior haberi, at vidua laboriosior. Illa quod bonum semper habuit, ista quod bonum sibi inuenit. In illa gratia, in ista virtus ⁵⁴ coronatur. Quædam enim sunt diuinæ liberalitatis, quædam nostræ operationis. Quæ à Domino indulgentur, sua gratia gubernantur: quæ ab homine captantur, studio perpetrantur. Stude igitur ad virtutem continentia, modestia, quæ pudori procurat: sedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ seculum spernit. ⁵⁵ Conuictum atque commercia Deo digna sectare, memor illius versiculi, sanctificari per Apostolum:

1. Cor. 5.

⁵⁶ Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Loquaces, otiosæ, vinosæ, curiosæ contubernales, vel maximè proposito viduitatis officiunt. Per loquacitatem inrepunt verba pudoris inimica: per ⁵⁷ otium se veritate deducunt: per vinolentiam quiduis mali insinuant: per curiositatis æmulationem libidines conuehant. Nulla huiusmodi feminarum de bono Vniuiratus loqui nouit: Deus enim illis (vt ait Apostolus) venter est, ita & quæ ventri propinqua. Hæc tibi iam hinc commendo, conserua charissima, post Apostolum quidem ex abundanti retractata, sed tibi etiam solatio futura, quod meam memoriam, si ita euenerit, in illis frequentabis.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM PRIMVM AD VXOREM.

1. AD VXOREM.] Locus hic requirebat tractatum de coniugio Sacerdotum, eo quod Tertullianus, quum Presbyter esset, ad vxorem hunc & sequentem librum scripserit: verum differre malimus ad lib. de Exhort. ad castitatem, Tom. 5. eo quod non hunc, sed illum librum pro se (quamquam perperam) alleget Magdenburgenses. Hoc hic sufficiat adserere, quod etsi multi coniugati in ordinem Presbyterorum adlegerentur, numquam tamen, ne apud Græcos quidem, iam Presbytero permissum fuisse vxorem ducere, immò disertis verbis interdictum Canone Apost. 27, Eodem pertinent quæ supra lib. de Cultu fæminarum cap. 9. num. 51. de continentia Clericorum adnotauimus.

CAP. I.

2. Dignum duxi, dilectiss. mihi in Domino conserua, &c.] Caput hoc primum non aliud est quam libri rotundus Argumentum, quippe quo suadet, vt post excessum suum renuntiet nuptijs: atque adeo rectè etiam inscribi posset liber hic, De Monogamia ad Vxorem. Aliquanto autem agit hic modestius quam in posterioribus libris de Castitate & Monogamia, Tom. 5. veruntamen omnino ab errore excusari non potest. Et forsassis si cõiectura aliquis sit locus, hic liber in causâ fuit, non secus atque B. Hieronymo simile scriptum quoddam, cur Roma Tertulliano discendum fuerit, quod errorem hunc mordicus vellet defendere. Verum de eo latius tum dictis libris duobus, tum in Prolegomenis inter errores Tertulliani. Atqui & Trithemius & Paterniacensis ac Hirsauensis codices hoc huius libri initium collocarunt: Dilectiss. in Domino conserua, &c. Verum ex Gorziensi codice suppleui quod deerat: Dignum duxi.

3. Nam secularibus satifagentes sumus.] Hoc est (vt adnotat Rhen.) in secularibus negotijs anxij & curiosi sumus. Satisfagentes, pro: satifagentes; quo verbo etiam alibi vititur, imitatione Iureconsultorum, qui dicunt satis accipere, & satis prestare, & satis dare. Simili phrasi mox dixit: Si talibus ordinamus, id est (inquit idem) de tam leuibus & friuolis rebus ordinamus.

4. & legatum quodammodò prælegare.] Prælegare (inquit idem) proprius legare, dum videlicet adhuc sumus in vita. Iureconsultorum verbis vititur, agens de hereditate quæ morte

relinquitur. Qui rectè etiam adnotauit Appositum legi debere: admonitionem; nam sequitur: hoc meæ admonitionis fideicommissum.

5. vt solidum capere possis.] Alludit (inquit Rhenan.) ad hereditatis diuisionem in partes duodecim. Siquidem cui ex asse contingebat hereditas, is solidam capiebat hereditatem, hoc est totam & integram, nec vlla sui parte diminutam. At inter heredes & captatores quidam etiam dextante, hoc est decima parte, nonnulli deinceps, hoc est vndecima parte hereditatis, cogeantur esse contenti. Similiter dixit Tom. 5. lib. de Monogamia sub finem: ex testamento Dei solidum non posse capere.

6. Fideicommissum.] Fideicommissum, inquit idem, Iureconsulti vocant, vltimæ voluntatis executionem, quæ per verba deprecatoria amico iniungatur, qualia sunt, Peto, cupio, rogo, & similia. A fide heredis cui committitur, nomen habet. Vnde fideicommissarij dicti. Hereditas fideicommissaria etiam fiducia appellatur Vlpiano. De discrimine fideicommissorum & legatorum, proluxa apud Iureconsultos disputatio. Libros certè tres videre est in Digestis seu Pandectis Iustiniani 30. 31. & 32. Titulo de legatis & fideicommissis, ad quos in Paratitlis adnotauit Cuiacius hanc vtriusque differentiam: Quod Legatum donatio sit testamento heredi mandata, fideicommissum verò liberalitas, quæ verbis precarijs, vel alio quocunque iudicio voluntatis precaria, in aliquem confertur etiam ex intestato.

7. cui sit honor, gloria, &c.] Rursum hic more suo ex duobus locis Apocalypsis 5. & 7. istud desumpsit. Nam priori loco legitur: honor, gloria, potestas; posteriori: claritas & virtus, pro quorum postremo hic legitur: dignitas; nam & magistratum vox Græca δὺναμις significat. Addit etiam aliunde: nunc, forsassis ex Epistola Judæ, qui subdit; nunc, & in secula seculorum. Amen.

8. post excessum nostrum.] Excessum rectè Rhenanus mortem interpretatur. Sic enim & infra cap. 6. post viri excessum; & lib. adn. Valentin. Tom. sequ. vbi post excessum omnino non nubitur. Quo loco adnotauit, etiam Suetonium sic loqui solitum. Adde & B. Cyprianum epist. 4. ac 31. & lib. ad Demetr.

9. renunties nuptijs.] Asconius Pedianus (inquit Rhenanus)

mus) docet renuntiationem esse recusationem eius rei, quæ in placito & promissione venerat. Sic dixit Hospitium renuntiare Cicero. Hinc illud nostrum: Renuntiamus diabolo & pompis eius. Et illud ipsius Auctoris infra cap. 5. lib. de Coron. milit. con- testatur nos renuntiare diabolo & pompæ & angelis eius. de quo interim latius infra Tom. sequ. lib. de Baptismo. sic & infra cap. 4. quia & luxuriæ & ambitioni renuntia- mus.

10. translatis scilicet in angelicam qualitatem, &c.] Ita (inquit Rhenan.) & lib. de Habitu muliebri: Nam & vobis ea- dem tunc substantia angelica repromissa. Respicit locum qui est Matth. 22. cap. Integer locus sic habet. In resurrectione autem neque nubunt neque nubentur; pro quo dixit: nulla restitutio nuptiarum in diem resurrectionis repromittitur, sed erunt sicut Angeli Dei; quod pertinet quod præmissum est. Occasionem autem questionis Sadduceorum proponit, quum dicit: illa quam septem fratribus per successionem nuptiis voluerunt, tamquam de fide eorum dubitans.

11. illam confusus.] De simili phrasi habes Adnot. nostras in B. Cyprian. Epist. 63. num. 47. Vbi tractatur illud Marci 8. Qui me confusus fuerit, confundetur cum, &c. Porro de errore Tertulliani, quo Digamiam vocat hic confusionem, & mox cap. 4. contumeliam, item dedecus voluptuosum, & tam spurca, in Prolegomenis nostris inter eius errores. Eodem pertinet quod infra cap. 5. dicit: Nubebant & emebant, insigniora ipsa carnis & seculi vitia; item: quæ olim detestabilia sunt apud Dominum.

CAP. II.

12. Non quidem abnuimus, &c.] Secundo huius capiti in- scriptionem damus: Quod secundas nuptias videatur scri- ptura non adprobare, in quo interim vel maxime Montanizans, Monogamia (vel Rhenano etiam teste) patronum agens, dum scri- bit coniunctionem viri & feminae à Deo permissam, vnam tamen; adferens argumentum ex Genesi, quod Adam vnus Eva maritus, & Eva vna illius vxor, vna mulier, vna costa; de cuius vero & sano intellectu latius libris supracitatis, aut in Pro- legomenis.

13. sed etiam plurifariam matrimonijs uti fas fuit.] De hoc ita B. August. l. de Bon. coniugali cap. 15. Antiquis iustis non fuit peccatum, quod pluribus feminis utebantur; nec contra naturam hoc faciebant, quum non lasciuendi causa, sed gignendi hoc facerent; nec contra morem, quia eo tempore ea fiebant; nec con- tra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Intelligit autem Abraham & Iacob Patriarchas.

14. Erant & concubinae.] Quod proprie concubinae non fuerint, sed secundariae vxores, Abrahæ Agar, & Iacob Bala & Zelpha, B. Chrysostomus & Augustinus disertis comprobant, vel ex illo Genes. 16. Et dedit eam viro suo vxorem. & Gen. 30. Deditque illi Balam in coniugium. De concubinis Salomonis Re- gis aliaratio; nam in peccatum illi eas imputat B. August. l. 5. Lo- cutionem, in illud Deuter. 17. Non habebit Rex vxores plurimas, quæ alliciant animam eius; faciens vim in voce: plurimas. nam plures etiam David vxores habuerat. Atqui passiuam licen- tiam, omnibus usurpatam intelligit more suo, de quo latius infra Tom. sequ. sub finem lib. de Carne Christi.

CAP. III.

15. Sed non ideo præmiserim de libertate vetustatis, &c.] Titulum huius capitis scripsimus: Quod etsi bonum sit matrimonium, continentia tamen maius sit bonum. Tra- ctat autem id argumenti multo latius ex eadem Apostoli scriptura infra T. 5. l. de Exhort. castit. quod Lectorem remittimus.

16. qui inter cetera peruersitatum suarum, &c.] Haud- dubie Marcionem notat (vbi etiam adnotauit Rhenanus.) Apud illum enim, ut scribit l. 1. ad eundem: Non tingitur caro, nisi virgo, nisi vidua, nisi cœlebs, nisi diuortio baptisma mer- cata. Vbi de nuptijs nusquam prohibitis latius.

17. Sed etiam in persecutionibus, &c.] Facit hoc ad in-

tium erroris Tertulliani, de quo scripsit librum De fuga in per- secutione; sed paula mitius hic loquitur quam l. de Coron. milit. unde mihi sit verisimile, hunc & sequentem librum illo prius con- scriptos, maxime quum nulla in istis mentio Paracleti. Non malè autem Rhenan. interpretatur compressum in tormentis, & di- stortum inequaleo. Qui etiam recte illud: Quid enim necesse est mori mihi? sic distinguit, ut quæsitivè legatur. Nam ob- iectio est fugientis in persecutione; quasi dicat: Christus neminem ad hoc cogit ut moriatur, qui dixit: Fugite de ciuitate in ciuitatem. Quemadmodum & illud: Si ploro, bonum est, si timeo, sic interpretatur: Si instante persecutione deploro propriam imbecil- litatem, quod corpus videlicet non sufficiat tormentis sustinendis, bonum est. Si timeo, subaudi tormenta, ne scilicet propellar ad negationem, bonum est. nam ut antè dixi, priores clausulas pla- rumque repetere oportet.

18. dissuasio est infirmorum.] Ita lego ex 1. cod. MS. Vatic. pro eo quod Rhenan. infirmorum; ac si infirma vocet minus bona atque imperfecta. Item ex 2. Vatic. Porro planè bonum, pro- plenè, quod illud Auctori in eodem etiam significatu magis sit visi- tatum.

19. & meliorum donationum sectatores simus.] Contra quam solet verti Latine donationes, quod noster interpret 1. Co- rin. 12. retenta voce Græca charismata.

20. Fœlicem illum, qui similis Pauli exstiterit.] Locus contra illos, qui Paulum Apostolum coniugatum fuisse adserere non verentur: sed quia apertius istud 1. Cor. 7. exponitur infra lib. de Exhort. ad cast. eodem Lectorem remittimus, idque eo magis, ut constet de vera Auctoris sententia, quod ad coniugium Sacerdotum adinet, & maxime ad lib. de Monogamia, vbi disertis verbis præ- ter Petrum: ceteros, inquit, Apostolos aut spadones intelligi necesse esse aut continentis.

CAP. IIII.

21. Sed carnem legimus infirmam, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod neque carnis, neque seculi neces- sitas ad nuptias cogat.

22. Legimus tamen & spiritum firmum.] Firmum ver- tit Matth. 26. pro eo quod promptum noster interpres, Græcè ῥῆμα, ad cuius significationem iste magis accedit.

23. ætatis officia defendit.] Sic (inquit Rhenan.) etiam alibi sæpe loquitur, nonnumquam cum Dativo. Ut in lib. de Resurr. carn. Corruptionem (inquit) perpetuam veteri defendat.

24. Sororum nostrarum.] Hoc est (inquit idem) Christiana- rum. Similiter lib. de Anima, T. sequ. Soror quædam reuela- tionum charismata fortita.

25. malunt enim Deo nubere.] Potest hoc & de Viduis, & de Virginibus intelligi, quemadmodum latius infra lib. de Velan- dis virg. num. 1.

26. volatica desideria.] Similiter alibi dixit Auctor: pro- pter vnus anni volaticum gaudium. Compensans autem (inquit Rhenan.) veluti pensatione facta æternorum bonorum cum mundanis istis & transitorijs. Quæ etiam adnotat illud: videli- cet, iromicum esse, nempe pro: Scilicet. Item tolerandæ vitæ acci- pi, pro: sustinendæ, seu potius sustentandæ.

27. qui prohibet de crastino victuque curare.] Paucis ex- pressit illud Matth. 6. Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manduca- bimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? nam omnia illa vi- ctus nomine intelligit, tum hic, tum supra lib. de Idolol. c. 12. Vbi pro: curare, transulit: cogitare.

28. non Gallicos vultus.] Propter candorem (inquit Rhen.) præsertim si cum Græcis, Syris, Hispanis, aut etiam Italis hodie com- parentur. D. Hieron. ad Euziam: Nec candidulus & rubicundus affecla adhiereat lateri tuo. Et ad Demetriadem: Eunuchorum quo- que tibi, inquit, & puellarum & seruulorum mores magis eligan- tur quam vultuum elegantia. Idem ex Lactantio docet: Gallis nomen obuennisse Galatis à candore corporis, ad quod adluserit Ma- ro, cum caneret:

- Tum lactea colla

Auro innectuntur. -

Potisset enim alioqui dicere, candida. Sed & Amm. Marcelli- nus: Celsioris, inquit, statura & candidi penè Galli sunt omnes, &

entili, luminibusque toruitate terribiles, auidi iurgiorum, & sublatius insolentes. Intelligit itaque Gallos affectas seio famulos. Prima editio in margine habebat: mulos, pro: vultus, quod magis placet, eo quod lib. sequ. c. 8. nu. 57. legatur: & mulabus & cinceratijs peregrinæ proceritatis. quem similem huic locum esse Rhen. adnotauit. Nihil tamen in contextu immutauit, eo quod 3. MS. Vatic. vultus legant.

29. nec Germanicos baiulos.] Hoc est (inquit idem) lecti-
carios seruos, qui in lectica aut sella gestent. Ad hanc operam ob-
statura proceritatem, Germanis utebantur, olim etiam Syris: vn-
de Iuuenalis,

Nec quæ longorum vehitur ceruice Syrorum.

Erunt antiquitatis periti lecticam istiusmodi gestatoriam non ab-
similem sandapila fuisse, qua mortui hodie efferuntur, sed obducti-
lem velis, si ita res postulasset, adfixis etiam inferne sustentaculis,
que nunc suspendi, nunc dimitti possent, si quando baiulos inter-
quiescere necessitas coegisset, denos plerumque vel duodenos, quibus
etiam recentes succedebant vicarij. Nam non per urbem modo,
verum etiam per agros magna itinera huiusmodi gestatione confi-
ciebantur. Seneca epist. 80. Idem quoque de istis licet omnibus di-
cas, quos supra capita hominum, supra quamque turbam delicatos
lectica suspendit. Idem alibi: Non faciet, inquit, te beatum turba
seruorum lecticam tuam per itinera urbana aut peregrina portan-
tium. Et rursum alio loco: Quoties occurrit domus splendida, cohors
cultæ seruorum, lectica formosis imposita caloniibus. Porro Romanus
Pontifex vsum lecticæ ex antiquitate retinuit, ut alia multa, fa-
uētibus & concedentibus hoc Imperatoribus, Flauio Constantino
Magno, & ceteris qui hunc insecuti sunt. Nam de vehiculo, siue
sella curuli, clarum testimonium habemus ex Ammiano Marcelli-
no. Denique Romæ baiulos agunt hodieque Germani, Pontificij
corporis gestatores ex cohorte illa stipatorum Palatina, quam à mul-
tis iam annis Romani Pontifices alunt.

CAP. V.

30. Adijciunt quidem sibi homines caussas, &c.] In-
scripsimus hoc caput: Quod nec liberorum procreatio ne-
cessaria sit. Quamquam autem paulopost malis legere Rhen. ocio-
sum est, nos: odiosum retinuimus cū MS. & excusis codicibus.
Pro eo autem quod est: isto seculo eximi, legunt MS. 3. Vat. cod.
excusi. sed pro priori lectione facit illud supra lib. de Spectac. cap.
28. exire de seculo. Ibi denique, Nimirum necessaria, rursum
ironiam esse adnotauit Rhenanus.

31. quæ legibus locantur.] Vtitur hic (inquit Rhenan.)
Metaphora locatis aliquid ut fiat, velut is facit qui domum con-
struendā alicui locat, qui conducere dicitur, & redimere. Quem-
admodum verò locator conductor re perfecta pactam mercedem
exoluit, sic & leges patribus ob filios procreatos premium conse-
runt. q. d. Nisi inuiteret homines propositum premium, nemo libe-
ros tolleretur. Quod magis placet, quam quod Adnot. suis in lib. de
Exhort. cast. censet legendum: cogantur, eo quod illic similiter
dicat: ad quos suscipiendos legibus compelluntur homi-
nes: inter quas (præter eas, de quibus supra Apolog. c. 4. num. 52.)
erat illa xij. Tabularum: Censores, cælibes esse prohibuunt. Item illa
Platonis l. 6. de Leg. qua eos qui annis xxx v. peractis coniuges nec
haberent, nec habere vellent, pecunijs & honoribus multauit. Vi-
de autem etiam de pænis cælibum infra Tom. 5. sub finem lib. de
Monogamia.

32. in illa die expeditionis.] Dies expeditionis, uti ad
marginem adnotauit Rhenanus, dies ultimi iudicij. Siue autem
paulopost legas: posteritatis gratia nubet, cum excusis, siue: nu-
bebit, cum MS. 3. Vatic. perinde est.

33. sed quum dicit, Nubebant & emebant.] Etiam hic
memoria lapsus videtur Auctor, dum Sodoma & Gomorrha ad-
scribit, quod Christus narrat de diebus Noe, Matth. 24. quamquam
etiam ibi non dicatur quicquam de ijs qui emebant. Rectius lib.
de Monog. T. 5. infra sub finem, omissa emptione: Nubant (inquit)
huiusmodi in finem vsque, ut in ista confusione carnis, si-
cut Sodoma & Gomorrha & diluuii dies, ab illo ultimo
exitu seculi deprehendantur.

34. Etenim illa tunc cæcitas, &c.] Illa (inquit Rhenan.)
cæcitas, videlicet non curantium Deum, sed nubetium & emen-

tium, accidit ante tot secula, mundo adhuc propemodum recenti, in
cuius finem nos incidimus, hoc vult dicere. Pertinet etiam hoc ad er-
rores Tertulliani.

CAP. VI.

35. Quod si habentes, obliterare debent, quod habent,
&c.] Huic capiti titulum facimus: Quod imitari debeant &
Christianarum & Gentilium fœminarum continentiam.

36. memoriæ chariss. maritorum parcant.] Parcant (in-
quit Rhenan.) hoc est seruent. Translatione sumpta ab hominibus
frugi, qui rebus suis parcere vtuntur, malentes quod habent serua-
re, quam inutiliter prodigere. Ipse cum Accusatio constructa, ut sit
parcant, pro: comparcant, nisi maior parentant.

37. Quot enim sunt qui statim à lauacro carnem suam
obsignant,] Siquis alius, certe hic locus, anquis. Votum conti-
nentia significat, de quo latius supra l. de Cultu fœminarum, c. 6.
nu. 51. & infra lib. de Velan. virg. nu. 1. Simile est illud lib. de Pa-
tientia supra cap. 13. Spadonem voluntarium ad regna cœ-
lileuat.

38. Quot item qui consensu pari inter se matrimonij
debitum tollunt.] Simile est illud infra lib. de Velan. virg. ca.
10. Siue qui ex consensu contumeliam communem iam
recusauerunt. Istud autem pertinet ad continentiam coniugum,
quam pari inter se consensu in primitiua Ecclesia vouentes, ita
debitum matrimonij sibi mutuo remittunt, & quodammodo
tollunt. Atque id imprimis visitatum fuit in ijs, qui ad sacros ad-
legebantur ordines, iam antea coniugati, atque adeo & de Tertul-
liano ut id ipsum credam, facit quod ad vxorem haud dubie à se ab-
sentem, hos duos libros scripserit: maxime quum constet in Ecclesia
Latina id iam ab ætate Apostolorum etiam ex precepto obserua-
tum fuisse. Quod pertinet imprimis illud Decretum Clement. Ro-
mani Papæ 1. Quod si post ordinationem ministro altaris contingat
propriam inuadere cubile uxoris, sacrarij non intret limina. &
que in illud commentatus est Franciscus Turrianus l. 5. pro Epist.
Pontific. c. 12. nominatim ex B. Sixto Papa 3. lib. de Castit. De
quo vide plura supra lib. de Cultu fœminar. c. 9. n. 51. ubi etiam de
Spadonibus voluntarijs.

39. saluo matrimonio.] Facit hoc pro altera Ecclesiæ senten-
tia, quæ etiam matrimonium saluum agnoscit in B. Virgine &
Joseph, etiam si in abstinentia seu continentia perpetua vixerint,
atque adeo etiam in reliquis consensu pari continentibus. Ibi au-
tem: Durum planè & arduum, Ironiam iterum adnotauit
Rhenanus, qui quamquam malis legere: continentia sanctæ
fœminæ, mihi id non placet, facit enim magis ad institutum illud:
continentia sancta, fœminæ post viri excessum, Dei
causa.

40. Romæ quidem quæ ignis illius inextinguibilis,
&c.] Alijs verbis hoc expressit sub finem libri de Monogamia
mox citati: Sunt & quæ de tota continentia iudicent nos
virgines Vestæ, & Iunonis Achaicæ, & Apollinis Py-
thij. Item lib. de Exhort. castit. Noueram virgines Vestæ a-
pud Achaicæ ganeum, & atrocis apud Delphos. Atqui de
Vestalibus vide supra Apolog. cap. 26. n. 420.

41. Achaæ Iunoni apud Ægium oppidum virgo forti-
tur.] Antea erat: Aceræ (inquit Rhenan.) nos scripsimus: A-
chaæ. Nam Ægium oppidum est Achaia, ubi colebatur Iuno.
Auctor Plinius & alij. Huius Iunonis ex hoc loco facit mentio-
nem Hieronymus in Epist. ad Gerontiam, apud quem legitur in
peruulgatis editionibus, Iunonisque Achiuæ. Gyradius hist.
Deorum syntag. 3. legit, & probat lectionem: Aceræ Iunoni.
Verum placet magis Rhenani lectio, quod non solum excusis, sed &
MS. cod. legunt, lib. de Exhort. castit. Iunonis Achaicæ, sicuti
etiam apud B. Hieronymum retinendum puto: Achiuæ, pro eo
quod Erasmus legendum censet: Argiuæ. Idem quidem ab illo
repetitur adu. Iouin. libr. 1. sed dumtaxat: Iunonis virgines
Vocat.

42. & quæ Delphis insaniunt.] Antistites has vocat li. de
Monog. Apollinis Pythij. ubi de ijs latius.

43. Ceterum viduas Africanæ Cereri, &c.] Similiter
lib. de Exhort. castit. paulo clariius: Fœminas verò Cereris A-
fricanæ, cui etiam sponte abdicato matrimonio, adfenes-
cunt,

cunt, exinde adempto contactu masculorum, usque ad oscula filiorum. & paucioribus lib. de Monog. Cereris sacerdotibus viuentibus etiam viris & consentientibus, amica separatione viduantur. Ex quo loco constat etiam hic legendum: eis utique viuentibus, pro:ridentibus. Atqui quum & hic & locus duobus modo citatis nominatim legantur codices omnes Cere-ri, etsi non placeat coniectura eruditiss. D. Pithæi (de qua supra Apolog. cap. 24. num. 383.) qualem legendum censet: cœlesti; tamen in hoc ei assentior, ut Deam cœlestem existimen eandem, quæ hic Africana Ceres nuncupatur. Siue autem legas paulo post: pietatis sanctæ solatia cum excusi. siue. sancta cum 3. MS. Vatic. cod. perinde est.

CAP. VII.

44. Nobis continentia ad strumentum æternitatis demonstrata est, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod etiam Scriptura videatur dehortari secundas nuptias. Strumentum autem (inquit Rhenan.) pro instrumento, etiam a libi surpatum, ut structus pro instructus, & structiūs aduerbialiter, pro: instructiūs.

45. Nam etsi non delinquas renubendo, &c.] Hinc patet nondum omnino Montanistam fuisse Tertullianum, quum hac scriberet, sed amore continentie vehementius scripsisse: quemadmodum etiam B. Hieron. Epist. modo citata ad Gerontiam de Monogamia. Quamuis enim adludat ad verba Apostoli, tamen adfertine dicta verba pronuntiat, addendo de Apostolo: carnis tamen prefluram subsequi dicit. Omnino tamen illud ab errore excusari non potest quod subdit: Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, &c. ad quæ, aliæque eiusmodi respondebimus infra. aut libris supracitatis, aut inter Prolegomena.

46. quum digamos non sinit præsidere.] Præsidebant (inquit Rhenan.) Presbyteri & Episcopi: unde Præsidentes dicitur. Tertull. lib. de Coron. milit. loquens de Eucharistia: Nec de aliorum, inquit, manu quàm Præsidentium sumimus. Adludit autem ad locum qui est ad Titum c. 1. Unius Vxoris vir. Vide similem locum Apolog. cap. 34. Præsident quique probati seniores; Vbi de auctoritate Episcoporum latius num. 503. Atqui de hoc scriptura loco latius infra dictis libris de Cast. & Monogamia.

47. quum viduam adlegi in Ordinationem, &c.] quod hic Ordinationem vocat (inquit Rhenan.) in lib. de Veland. virg. vocat sedem. Ad quam, inquit, sedem præter annos sexaginta non tantum vniuiat, id est nuptiæ aliquando eliguntur. Respicit autem locum qui exstat ad Timoth. priore epist. cap. 5. Quod autem hic Ordinationem, illic: Viduatum vocat, & sedem viduarum. Verum de hoc etiam Vbi supra, lib. de Cast. erit dicendi locus ad illud sub finem: Quanto igitur & quæ in Ecclesijs ordinari solent.

48. Regem seculi Pontificem Maximum, &c.] Idem repetit dicto lib. de Exhort. cast. Vbi hac de re tractabitur, & aliquid etiam dicitur Tomo sequ. lib. de Præscrip. adu. heres. cap. 40. num. 241.

49. ut alicuius boni adfinis.] Ita supra lib. de Patientia: Numquid impatientes pacis adfinis, & T. seq. l. adu. Hermog. boni & mali adfinem.

CAP. VIII.

50. Nam de viduitatum honoribus, &c.] Postremo huic capiti titulum imposuimus: De viduitatis honoribus.

51. Iustè facite viduæ & pupillo.] Utrique adscribit quod Isai. secundo loco ponitur Δικαιοσύνη. nam apud illum sic legitur: Iudicate pupillo, & iustificate viduam. Legimus autem mox ex 3. Vat. cod. qui viduæ benefecerit, pro: benefecit.

52. cuius adsertor Dominus.] Adsertor inquit Rhenan. vindex est, qui aliquem vindicat in libertatem. Hic pro patrono, qui hominem tuendum suscipit. Ita lib. 1. in Marc. talis adsertor etiam damnaretur in seculo, nedum plagiator.

53. Poterit virgo foeliciores haberi, at vidua laboriosior, &c.] His & præcedentibus ac sequentibus verbis indicat, quo sensu infra dicat lib. de Veland. virg. c. 10. Non enim & continentia virginitati antistat, &c. Vbi de hoc latius num. 83. Similis etiam locus est supra lib. de Patient. c. 13. nu. 85. & B. Hieronymi complures.

54. virtus coronatur.] Pertinet hoc ad coronam seu præmium virtutum, de qua supra lib. de Patient. c. 11. nu. 73. & 75. & lib. ad Martyras c. 3. nu. 43.

55. Conuictum atque commercia, &c.] Similiter (uti etiam adnotat Rhenan.) B. Hieronym. ad Eustochium: Eas autem (inquit) virgines & viduas, quæ ociose & curiose domos circum-eunt matronarum, quæ rubore frontis abstrito, parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abijce. Corruptunt bonos mores confabulationes pessimæ. Nulla illis nisi ventris cura est, & quæ ventri sunt proxima. Iustusmodi hortari solent, & dicere: Mi catella, rebus tuis utere, & vine dum viuis, & nunquid filijs tuis seruas? Vinosa atque lasciuia quiduis mali insinuant, ac ferreas quoque mentes ad delicias emolliunt.

56. Bonos corrumpunt mores.] Hunc Menandri versum sanctificatum (uti loquitur Auctor) per Apost. 1. Cor. 15. sic citat in Tractat. de Simpl. Pralat. seu de Unitate Ecclesiæ B. Cyprian. martyr. Corruptunt ingenia bona confabulationes pessimæ. Et in sequ. lib. rursum Tertull. Bonos corrumpunt mores confabulationes malæ.

57. per otium se veritate deducunt.] Sic iterum legimus ex 3. MS. Vatic. ac si dicat: se à veritate deducunt, pro eo quod substituit ex collatione Gorænsi Rhen. securitatem inducunt.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI AD VXOREM,
PER IACOBVM PAMELIVM.

SCRIPTO ad Vxorem Libro præcedenti, respectu humane infirmitatis ad secunda consilia conuersus, hunc quoque Librum ad eam scripsit, quo uti saltem à matrimonio cum Gentilibus abstineat, adhortatur.

Atque imprimis id ex Apostoli præcepto vrget, qui nubendi disciplinam præscribendo, I. non suadet, sed iubet, ut tantum in Domino nubant.

Neque verò sibi quemquam blandiri debere de illo eiusdem Apostoli; Siquis frater infidelem habet II. vxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam, &c. quia manifestum est eos fideles designari, qui in matrimonio Gentili à gratia Dei inuenti fuerint.

Proinde fideles Gentilium matrimonia subeuntes, stupri reos esse, & arcendos ab omni communica- III. tione fraternitatis.